

MORALINĖ PANIKA DĖL NARKOTIKŲ INTERNETO DIENRAŠTYJE DELFI.LT

Daumantas Stumbrys

Lietuvos socialinių tyrimų centras, Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius, Lietuva
El. paštas dstumbrys@gmail.com

Straipsnyje nagrinėjamas narkotinių medžiagų vartojimo problemos pateikimas Lietuvos interneto žiniasklaidoje. Argumentuojama remiantis Stenlio Coheno moralinės panikos ir Jocko Youngo deviacijos amplifikacijos teorijomis, aiškinančiomis žiniasklaidos poveikį visuomenės reakcijai į deviaciją. Britų kriminologai S. Cohenas ir J. Youngas sukūrė teorinį modelį, paaiškinantį, kaip žiniasklaida, manipuliudama informacija apie narkotinių medžiagų vartojimo keliamą pavojų, sustiprina deviaciją. Atlikus naujienų portalo *delfi.lt* skaitytojų komentarų kokybinę turinio analizę, nustatyti du moralinės panikos dėl narkotikų požymiai: narkotinių medžiagų vartotojai vaizduojami kaip *nevidonai*, o narkotinių medžiagų vartojimo problema – kaip nesustabdomai plintanti liga.

Reikšminiai žodžiai: moralinė panika, narkotikų baimė, narkotinės medžiagos, žiniasklaida.

doi:10.3846/cpc.2012.08

Įvadas: moralinės panikos teorija

Vienas iš pirmųjų mokslininkų, atkreipusių dėmesį į žiniasklaidos vaidmenį deviacijai, yra sociologas ir kritinės kriminologijos atstovas S. Cohenas. Jis visuomenėje kilusią masinę baimę dėl narkotinių medžiagų vartojimo įvardijo kaip moralinę paniką. Tokios moralinės panikos terminas sociologijoje ir kriminologijoje pirmą kartą buvo paminėtas aprašant paniką, kilusią Jungtinėje Karalystėje XX a. septintojo dešimtmečio viduryje. Dviejų paauglių grupių – stileivų ir rokerių – socialinis portretas žiniasklaidoje buvo sutirštintas iki gatvės plėšikų įvaizdžio, jie buvo pavaizduoti kaip *nevidonai* (angl. *folkdevils*), o jų „santykinais nepavojingas ir nekryptingas elgesys dramatinuotas žiniasklaidos dėmesiu ir per daug uolia socialinės kontrolės institucijų reakcija“ (Vileikienė 2007: 41). S. Cohenas,

aprašydamas moralinės panikos procesą, daugiausia dėmesio skyrė žiniasklaidai, kuri, perduodama informaciją apie nusikaltimus, dažnai pateikia hiperbolizuotą deviantų portretą.

Erichas Goode'as pateikia tokią moralinės panikos apibrėžtį: moralinė panika – tai „dalies visuomenės jaučiamas susirūpinimas dėl tam tikros socialinės grupės moralinių nuostatų“ (Hawdon 2001: 420). *Sage Dictionary of Criminology* moralinę paniką apibrėžia kaip „perdėta ir priešiška socialinė reakcija į padėtį, asmenį ar grupę, įvardytą kaip keliantį pavojų visuomenės vertybėms, apimantį stereotipinį žiniasklaidos pateikimą ir reikalaujantį didesnės socialinės kontrolės bei sukeliantį vis didėjančią reakciją“ (Vileikienė 2007: 41). Taigi moralinė panika – tai tam tikra visuomenės reakcijos į deviaciją forma. Erichas Goode'as ir Nachmanas

Ben-Yahuda išskiria penkis moralinės panikos požymius, kurie yra būtini, norint visuomenės reakciją į deviaciją vadinti moraline panika:

1) pirmasis požymis yra visuomenės susirūpinimas individo ar grupės elgesiu, kuris turi arba gali turėti neigiamos įtakos kitiems visuomenės nariams (Ben-Yahuda, Goode 1994: 156–157). Arnoldas Huntas pabrėžia, kad „moralinė panika turi turėti savo objektą“ (Hunt 1997: 631). A. Hunto teigimu, S. Coheno aprašyti nevidonai nebuvo moralinės panikos rezultatas, stileivų ir rokerių subkultūros iš tikrųjų egzistavo, tačiau jos būtų pamirštos kaip ir visos kitos jaunimo mados, jeigu žiniasklaida būtų juos ignoravusi (Hunt 1997: 631);

2) antrasis moralinės panikos požymis – priešiškus, kuris pasireiškia nevidonų portreto kūrimu žiniasklaidoje (Ben-Yahuda, Goode 1994: 157). A. Huntas teigia, kad nors moralinės panikos objektas turi egzistuoti, tačiau iki pačios moralinės panikos kilimo šis objektas gali būti nesuvoktas kaip socialinė problema (Hunt 1997: 631). Žiniasklaida, priklijuodama nevidono etiketę, pati sukuria deviaciją;

3) trečiasis moralinės panikos požymis – sutarimas, kad deviantų elgesys yra nepriimtinas ir pavojingas kitiems visuomenės nariams ar jų grupėms (Ben-Yahuda, Goode 1994: 157). Šis požymis gali būti užfiksuotas visuomenės nuomonių apklausomis, jeigu dauguma respondentų pritaria, kad tam tikros socialinės grupės elgesys gali pažeisti moralės normas;

4) ketvirtasis moralinės panikos požymis – tai problemos, dėl kurių kyla moralinė panika, disproporcija žiniasklaidoje. Brianas Jonesas problemos disproporciją žiniasklaidoje metaforiškai apibūdina kaip procesą, „kai objektyvūs kurmiariausiai paverčiami subjektyviais kalnais“ (Ben-Yahuda, Goode 1994: 158);

5) paskutinis moralinės panikos požymis – dėmesio socialinei problemai nepastovumas: moralinė panika atsiranda staiga, taip pat staiga gali ir išnykti (Ben-Yahuda, Goode 1994: 158–159).

Britų sociologas ir kriminologas Jockas Youngas, tyrinėjantis visuomenės reakciją į deviaciją, 1971 m. išleido vieną žymiausių savo darbų apie visuomenės reakciją į narkotinių medžiagų vartotojus (angl. *The Drugtakers: the Social Meaning of Drug Use*). Šiame darbe J. Youngas išplėtojo socialinės deviacijos amplifikacijos sąvoką, kurią pirmasis apibrėžė kriminologas Leslie'is Wilkinsas 1967 m. Pats terminas „amplifikacija“ reiškia „sustiprinimą“, „padidinimą“. Socialinės deviacijos amplifikacija yra apibrėžiama kaip procesas, kai „socialinė reakcija, nukreipta prieš pirminę deviaciją, sustiprina pačią deviaciją“ (Young 1971: 229–298).

Asmuo, kuris laikosi visuomenėje įprastų normų, deviacinius veiksmus dažniausiai atlieka tada, kai susiduria su kokiomis nors socialinėmis problemomis. Socialinė reakcija į pirminę deviaciją gali sukelti deviantui dar daugiau problemų, kurias sprendamas jis ims kitų deviacinių veiksmų. J. Youngo aprašytas socialinės deviacijos amplifikacijos pavyzdys – tai visuomenės reakcija į marihuanos vartojimą. Šis procesas prasideda tuomet, kai jaunimo grupė, negalėdama realizuoti savo tikslų konvencinėje kultūroje, sukuria bohemišką subkultūrą, kurios dalimi tampa marihuanos rūkymas. Visuomenė į deviacinį jaunimo elgesį reaguoja kaip į iškilią grėsmę konvencinei kultūrai, todėl pasitelkia žiniasklaidą, policiją ir kitas socialinės kontrolės institucijas ir imasi represinių veiksmų. Socialinė reakcija į deviaciją subkultūros nariams sukuria naujų problemų, todėl jie stengiasi išspręsti šias problemas, pasitelkdami įvairias deviacijos formas. Tada konvencinės kultūros nariai vėl reaguoja į pasikeitusią subkultūros narių elgesį. Toks socialinės deviacijos amplifikacijos procesas juda spirale, vis stiprindamas deviaciją ir subkultūros narių socialinę atskirtį. J. Youngas tai vadina „deviacijos amplifikacijos spirale“ (Young 1971: 229–298).

Kriminologai S. Cohenas, E. Goode'as, N. Ben-Yahuda, J. Youngas moralinės panikos ir deviacijos amplifikacijos teorijose teigia, kad žiniasklaida atlieka labai svarbų vaidmenį

psichiką veikiančių medžiagų kriminalizavimo procese – manipuluodama informacija apie narkotinių medžiagų vartojimo problemą, žiniasklaida sukelia moralinę paniką ir tampa pagrindine deviacijos amplifikacijos proceso dalyve.

Tyrimo metodika

Tyrimė atlikta straipsnių apie narkotines medžiagas komentarų kokybinę turinio analizę. Straipsniai publikuoti 2010 m. interneto naujienų portale *delfi.lt*. Tyrimo tikslas – nustatyti, kurie E. Goode'o ir N. Ben-Yahudos aprašyti moralinės panikos požymiai būdingi interneto dienraštyje *delfi.lt* 2010 m. publikuotų straipsnių apie narkotines medžiagas skaitytojų komentarams. Kokybinę komentarų turinio analizę atlikta remiantis E. Goode'o ir N. Ben-Yahudos išskirtais moralinės panikos požymiais. Tyrimė nagrinėjami du moralinės panikos požymiai: priešiškus ir disproporcija. Atliekant kokybinę *delfi.lt* skaitytojų komentarų analizę, buvo sudarytos dvi komentarų grupės:

1) pirmoje grupėje atrinkti tie komentarai, kuriuose vyrauja skaitytojų **priešiškus narkotinių medžiagų vartotojams**, prekeiviams ir šių medžiagų kontrolės institucijoms;

2) antrą grupę sudarė tie komentarai, kuriuose vyrauja su narkotinių medžiagų vartojimu susijusių **grėsmių disproporcija**: narkotinių medžiagų vartojimo keliamo pavojaus ir bausmių disproporcija.

Analizei atrinkta 560 komentarų iš 10 *delfi.lt* naujienų pranešimų. Skaitytojų komentarai buvo atrinkti *delfi.lt* paieškos sistemoje, nustačius du atrankos kriterijus: straipsnio pavadinime turi būti žodis „narkotikai“ ir naujienų pranešimai turi būti publikuoti 2010 m. Kokybinei analizei pasirinkti dešimties pirmųjų paieškos sistemos surastų straipsnių komentarai. Dalis komentarų nepasirašyti, pasirašyti viena raide arba skyrybos ženklais, todėl cituojant komentarus yra nurodomas tik komentatoriaus numeris, pavyzdžiui, K_1, komentarų kalba netaisyta.

Priešiškus narkotinių medžiagų vartotojams ir platintojams

Vienas iš moralinės panikos požymių – išaugęs visuomenės narių priešiškus tam tikrai individų grupei, kurios elgesys tampa moralinės panikos objektu. Grupės nariai žiniasklaidoje yra vaizduojami kaip visuomenės priešai, o jų elgesys – laužantis moralines normas ir keliantis pavojų visuomenės išlikimui (Ben-Yahuda, Goode 1994: 157).

Skaitytojų komentarai, kuriuose vyrauja priešiškus asmenims, susijusiems su neteisėtu disponavimu narkotinėmis medžiagoms, yra suskirstyti į du pogrupius:

1) pirmajame pogrupyje skaitytojai išreiškia **priešiškus narkotinių medžiagų vartotojams ir prekeiviams**;

2) antrajame pogrupyje **priešiškus išreikšiamas narkotinių medžiagų kontrolės institucijoms**.

Narkotinių ir psichotropinių medžiagų laikymas ir platinimas Lietuvoje yra uždraustas įstatymu. Už šių medžiagų vartojimą ir platinimą gali būti skiriama laisvės atėmimo bausmė iki 15 metų (LRS 2000: 260), tačiau, nepaisant bausmių griežtumo, narkotinių medžiagų vartojimas Lietuvoje pastaraisiais metais nuolat augo (NKD 2010: 63). Aušra Gavėnaitė monografijoje apie deviantines subkultūras iškelia klausimą dėl narkotinių medžiagų kriminalizavimo: ar protinga drausti šių medžiagų platinimą ir vartojimą, jeigu šis reiškinys tampa jaunimo subkultūrų dalimi? (Gavėnaitė 2007: 147). Kaip argumentą prieš narkotinių medžiagų kriminalizavimą A. Gavėnaitė pateikia Nyderlandų pavyzdį, kur marihuanos vartojimas ir platinimas yra legalus. Teigiamos tokio reiškinio pasekmės – sumažėjęs nusikaltimų skaičius ir ekonominė nauda valstybei (2007: 147). Šiame darbe svarbus kitas šio reiškinio aspektas – tai pasikeitęs Nyderlandų visuomenės požiūris į narkotinių medžiagų vartotojus. Nors septintajame ir aštuntajame XX a. dešimtmečiais narkotinių medžiagų vartotojai buvo laikomi asmenimis, keliančiais pavojų visuomenei, šiandien, kai marihuanos Nyderlanduose galima nusipirkti taip pat lengvai,

kaip tabako gaminių Lietuvoje, Nyderlandų narkotinių medžiagų „vartotojai, kaip ir Lietuvos rūkaliai, nėra laikomi kažkuo išsiskiriančiais visuomenės nariais“ (Gavėnaitė 2007: 147).

Moralinės panikos dėl narkotikų diskurse vyrauja konfrontacija tarp „jų“ ir „mūsų“, tarp paprastų žmonių ir *nevidonų*. *Delfi.lt* skaitytojų komentaruose minėta konfrontacija kyla tarp narkotinių medžiagų vartotojų ir tų, kurie nevartoja, tarp laužančių įstatymus ir tų, kurie jų laikosi. Skaitytojai kalba apie realų pavojų, kuris kelia grėsmę jiems ir jų šeimoms. Komentaruose teigiama, kad narkotinių medžiagų vartotojai ir prekiautojai prievarta verčia jų vaikus vartoti šias medžiagas:

„Jo sakai tegul prekiauja, bet kai **narkomanas pripjaus tavo arba tavo šeimą**, manau negiedosi tokiu nesamonių“ (K_1);

„Kai **narkomanai tavo vaiką pripratins prie narkotikų**, tai gal kitaip pamastysi“ (K_2);

„Kaip tai nebūtina viešinti??? Jau tuoj visi nusikaltimai taps absoliučiai anonimiški. Čia **nusikaltėliai šers mūsų vaikus narkotikais** ir tėvai netūrės galimybės žinoti kas taip daro“ (K_3).

Vienas iš etikečių klijavimo teorijos autorių H. S. Beckeris teigia, kad deviaciją sukuria pati visuomenė arba jos grupės, kurdamos „taisykles, kurių pažeidimas ir sudaro deviaciją“ (Gavėnaitė 2007: 150). Remiantis šiomis taisyklėmis, deviantams priključuojama tam tikra etiketė. H. S. Beckerio teigimu, deviacija slypi ne pačiame veiksme, kurį atlieka deviantas, ji yra kaip „pasekmė tų taisyklių ir sankcijų taikymo „pažeidėjui“ (Gavėnaitė 2007: 150–151). *Delfi.lt* skaitytojai narkotinių medžiagų vartotojams ir prekeiviams taip pat klijuoja įvairias etiketes. Deviantai vadinami įvairiais epitetais, necenzūriniais žodžiais, kurie atitinka S. Coheno aprašytų *nevidonų* pavadinimus:

„Taip ir toliau su tais **asilaisnarkomanais...**“ (K_4); „Matyt pats esi **smirdantisnarkomanas...**“ (K_5); „Pas mus labai gerbiamos visokių **atmatų** teisės...“ (K_6); „...už tuos pinigus sukurti negailestingą būrį prieš **narkošas...**“ (K_7); „...tas **siurbeles** naikinti...“ (K_8); „Reikia skelbti

negailėstingą karą tiems **biesams...**“ (K_9); „...šituos **svolačius**“, kiek jie sugadina žmonėms gyvenimą, baisu.“ (K_10); „Va čia tai gerai padarė. Tokiems **brudams** dar reikėjo užmesti...“ (K_11); „Laikykitės tai ir toliau naikinam **blogi!**“ (K_12); „Visus tuos **degradus** reikia dar ne taip ištrankyti...“ (K_13); „**Buožgalviai prakeikti**“ (K_14).

Skaitytojų komentaruose teigiama, kad *nevidonų*, kurie prisideda prie narkotinių medžiagų platinimo, galima rasti ne tik gatvėse, mokyklose ar klubuose, bet ir policijos komisariatuose. Toliau aprašomas priešiškas narkotinių medžiagų kontrolės institucijoms ir pareigūnams, kurie taip pat prisideda prie prekybos šiomis medžiagomis.

Naujienų portalo *delfi.lt* skaitytojai *nevidonais* įvardija ne tik narkotinių medžiagų vartotojus ir jų platintojus, bet ir valstybinę kontrolės aparatą: policiją, teismus, Narkotikų kontrolės departamentą. Komentaruose teigiama, kad narkotinių medžiagų vartojimu yra suinteresuoti ne tik narkotinių medžiagų prekiautojai, bet ir valstybės pareigūnai ar įvairios institucijos:

„2 policijos komisariatas puikiai žino, ko kiam name Grigiškėse vyksta prekyba narkotikais ir nuolatiniai triukšmavimai naktimis. Nekarto nemačiau patrulinės mašinos. Kvieti ir tai nevažiuoja. **Narkotikų prekyba – tai bendras biznis su policija**“ (K_15);

„Kai tik sulaikomi narkotikai tuojau giriamasi per visas informacijos priemones. Bet kodėl kapų tylą apie tai, kaip, kur, kada, kiek tų narkotikų sunaikinama. Per užsienio TV kanalus dažnai rodomos tokios akcijos, o pas mus neteko nei matyti nei girdėti kaip tai daroma. **Užtat ir pakliūna paskui patys pareigūnai su kvaišalais**“ (K_16);

„Jeigu **mentai žino kas prekiauja narkotikais ir nieko nesiima, reiškia jie toki reikalą toleruoja, nes turi iš to naudos**. Nelabai suprantu ką veikia Narkotikų kontrolės departamentas? Kiek ten prisidėd darmajiedų! Kontroluoja jie matomai tik tai kas, kur, kiek ir ko parduoda, kad susirinktų savo dalį, kad prekeiviai nepritraktų prekių“ (K_17).

A. Gavėnaitė teigia, kad kai moralinė panika pasibaigia įstatymo ar organizacijos sukūrimu, tuomet valstybės kontrolės aparatas yra suinteresuotas tos deviacijos ar deviantinių grupių egzistavimu. Iš vienos pusės, policija yra suinteresuota parodyti, kad ji efektyviai sprendžia jai patikėtas problemas – mažinti narkotinių medžiagų paklausą ir pasiūlą. Iš kitos pusės, policija yra suinteresuota, kad narkotinių medžiagų vartojimo problema atrodytų aktuali, o policijos darbas – reikalingas (Gavėnaitė 2007: 153). Kriminologinės konflikto teorijos šalininkai teigia, kad galia ir valdžia visuomenėje nulemia socialinę nelygybę, o „įstatymas tampa ginklu, padedančiu primesti savo interesus“ (Aleksavičienė 2007: 199).

Žiniasklaida tampa tarpininku, perduodant interneto dienraščio skaitytojų reakciją į deviaciją. Skaitytojų komentarų analizė atskleidžia, kad **narkotinių medžiagų vartotojus komentatoriai vertina kaip visuomenės priešus, su kuriais reikia kovoti**. Dalis komentatorių bijo dėl savo ir savo šeimos saugumo, nes, jų nuomone, narkotinių medžiagų vartotojai ne tik gali priversti jų vaikus vartoti šias medžiagas, bet gali juos net nužudyti.

Narkotinių medžiagų vartojimo problemos disproporcija žiniasklaidoje

Kitas šiame tyrime nagrinėjamas moralinės panikos požymis yra problemos disproporcija žiniasklaidoje. Disproporcija moralinėje panikoje apibrėžiama kaip reiškinys, kai problemai, su kuria susiduria visuomenė, žiniasklaidoje skiriama nepagrįstai daug dėmesio. Tos problemos keliama grėsmė visuomenei yra hiperbolizuojama (Ben-Yahuda, Goode 1994: 157).

Delfi.lt skaitytojų komentarai, kuriuose vyrauja su narkotinių medžiagų vartojimu susijusių grėsmių disproporcija, suskirstyti į du pogrupius:

1) pirmasis komentarų pogrupis sudarytas iš tokių komentarų, kuriuose naujienų portalo *delfi.lt* skaitytojai pasisako už labai griežtas bausmes narkotinių medžiagų vartotojams. Tai **bausmių disproporcija**;

2) antrajame komentarų pogrupyje vyrauja **narkotinių medžiagų vartojimo keliamo pavojaus visuomenei disproporcija**.

Viena iš pirmųjų istorijoje žinomų moralinių panikų – E. Goodė ir N. Ben-Yahudos aprašyta viduramžiais Europoje (1400–1650 m.) vykusio raganų medžioklė. Šimtai tūkstančių žmonių, buvo apkaltinti bendradarbiavimu su velniu ir sudeginti gyvi ant laužo (Ben-Yahuda, Goode 1994: 150). Ši moralinė panika pasižymėjo ne tik savo mastu, bet ir bausmių disproporcija. Šiais laikais moralinė panika turi šiek tiek kitokių pavidalus, tačiau, kaip rodo tyrimo rezultatai, žmonės vis dar siūlo *nevidonus* gyvus deginti ant laužo:

„Visus **narkotikų prekeivius reikia deginti gyvus**, nes jie žino į kokias kančias ir nelaimes stumia kitus žmones, o jie brudai lobsta ir dykaduoniauja iš kito nelaimės. Fuiiii–visus šiuos brudus deginti“ (K_18);

„Už narkata tikrai reikia mirties bausmės, **jie gi mūsų vaikus žudo**“ (K_19);

„**Vienintelė išeitis tai labai griežtos bausmės**, geriausias pavyzdys Singapūras, kur **narkotikų prekeiviai, jų stogai paprasčiausiai likviduojami** ir tokių problemų ten nėra“ (K_20);

„Reikalaukime įvesti mirties bausmę **prekiautojams narkotikais**“ (K_21);

„Ir **pakart isgama!**“ (K_22).

E. Vileikienė teigia, kad moralinės panikos dėl narkotikų skleidėjos vaidmenį atlieka ne tik žiniasklaida, bet ir kriminalinės justicijos institucijos. Moralinės panikos sukelta narkotikų baimė „gali pasitarnauti kaip pretekstas, pateisinantis valstybės išlaidas kriminalinės justicijos institucijoms“ (Vileikienė 2007: 43). Šios institucijos žiniasklaidai periodiškai pateikia informaciją apie kriminogeninę padėtį šalyje. Tendencingi kriminalinės justicijos atstovų pareiškimai apie „milžinišką“ nusikaltimų, susijusių su narkotinėmis medžiagomis, skaičiaus augimą, gali sukelti visuomenės ir politikų reakciją. A. Dobrynino atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad visuomenė mano, jog svarbiausia Lietuvos nepilnamečių problema yra narkotinių medžiagų vartojimas (Dobryninas 2000: 55).

Politiniame diskurse narkotinių medžiagų vartojimo problemos sprendimas virsta karo su narkotikais paskelbimu. Kaip ir kiekvienas karas, taip ir karas su narkotikais reikalauja ne tik finansinių išteklių, bet ir aukų. Karas su narkotikais tampa karu su narkotinių medžiagų vartotojais ir baigiasi bausmių griežtinimu ar kitomis represinėmis priemonėmis. Filosofas D. N. Husakas, tyrinėjantis narkotinių medžiagų kriminalizavimo problemą, teigia, kad „bausmė yra pats baisiausias dalykas, kurį valstybė gali padaryti savo piliečiams“ (Husak 2003: 505). D. N. Husako nuomone, narkotinių medžiagų vartotojų iš viso nereikėtų bausti. Lietuvos viešajame diskurse vyrauja priešinga nuomonė. Naujienų dienraščio *delfi.lt* skaitytojai narkotinių medžiagų vartojimo problemą siūlo spręsti represinėmis priemonėmis – skelbti karą narkotinių medžiagų vartotojams ir platintojams:

„**Reikia veiksmingos kovos**, o ne pavieniu smulkiu dileriu gaudynes tik tada bus efektas, o vienam dileriui atsiras dar du“ (K_23);

„...aciū dievui... gal nors kiek pajudės **kova su tais narkotikų platintojais**... nes dabar jie visai nebaudžiami ir suįžūlėje... **taškyk juos vyrai į šonus**“ (K_24).

Remiantis NKD užsakyto tyrimo duomenimis, 2004 m. bent kartą gyvenime narkotines medžiagas vartojo 8,2 %, 2008 m. – 12,5 % (NKD 2009: 19). Nuo 2004 m. iki 2008 m. asmenų, vartojusių narkotines medžiagas, skaičius Lietuvoje išaugo, tačiau, palyginti su kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimu, narkotinių medžiagų vartojimo mastai nėra tokie dideli. Respondentams buvo užduotas klausimas, ar per paskutines 30 d. jie vartojo psichiką veikiančių medžiagų. Narkotines medžiagas teigė vartoję 1,5 % respondentų, alkoholį – 62,2 %, tabaką – 31,5 % respondentų (NKD 2009: 13, 15, 19). Tačiau būtent narkotinių medžiagų vartojimas žiniasklaidoje pateikiamas kaip nesustabdomai plintanti liga, šių medžiagų vartojimo mastai dažnai hiperbolizuojami:

„Kodėl, nekontroliuojami kaimai, gyvenvietės, **pilnu tempu vyksta tų kvaišalų par-**

davimas, ... net viešai prie parduotuvių, ... patrulių niekuomet nepamatysi, ... kodėl taip yra“ (K_25);

„Kas suinteresuotas narkotiku plitimu? kodėl tai **nesustabdomai plinta**–pamastykim kas uz to stovi. kas is to gauna pasakiskus pinigus“ (K_26).

Interneto dienraščio *delfi.lt* skaitytojų komentaruose nubrėžiama aiški riba tarp to, kas yra normalu ir priimtina visuomenėje, ir to, kas nepriimtina. Čia teigiama, kad narkotinių medžiagų vartojimas naikina visuomenę ir tautą. Narkotinės medžiagos lyginamos su absoliučiu blogiu, kuris veda „tiesiai į mirtį“:

„**Narkotikai yra žmonių žudymas**, kaip galima pardavinėti toki „produkta“, kuris narkomanu tapusi **žmogų pasius tiesiai į mirtį**“ (K_27);

„Tie narkošos–brudai visus baigia įbauginti–tiesiog **sukuria mūsų visuomenėje chaosą**“ (K_28);

„Negalima tokiems asmenims turėti gailėsčio–**jie naikina mūsų tautą**“ (K_29).

Remiantis E. Goodė ir N. Ben-Yahudos moralinės panikos apibrėžtimi, skaitytojų komentaruose išskirti 2 iš 5 moralinės panikos požymių: priešiškus narkotinių medžiagų vartotojams ir šių medžiagų vartojimo keliamo pavojaus disproporcija. Narkotinių medžiagų vartotojai ir platintojai skaitytojų komentaruose vaizduojami kaip *nevidonai*, jiems klijuojamos visuomenės priešų („atmatų“, „siurbėlių“, „degradų“) etiketės. Narkotinių medžiagų vartojimas vaizduojamas kaip „nesustabdomai plintantis“ ir „žmones naikinantis“ blogis, o šią problemą siūloma spręsti skelbiant karą ir griežtinant bausmes narkotinių medžiagų vartotojams.

Išvados

Perdėtas žiniasklaidos dėmesys narkotinių medžiagų vartojimo problemai sukuria klaidingą įspūdį apie narkotinių medžiagų vartojimo mastus. Žiniasklaida atsitiktinius su narkotinėmis medžiagomis susijusių nusikaltimų atvejus

vaizduoja kaip tipinius, todėl ši problema susilaukia ypatingo visuomenės ir socialinės kontrolės institucijų dėmesio. S. Coheno moralinės panikos ir J. Youngo deviacijos amplifikacijos teorijose teigiama, kad žiniasklaida, manipuliudama informacija apie narkotinių medžiagų vartojimo problemą, sukelia moralinę paniką ir tampa pagrindine deviacijos amplifikacijos proceso dalyve.

Populiariausio lietuviško naujienų dienraščio *delfi.lt* skaitytojų komentaruose vyrauja griežta retorika, narkotinių medžiagų vartojimo problemą siūloma spręsti represinėmis priemonėmis. Galima daryti prielaidą, kad žiniasklaida, manipuliudama informacija apie narkotinių medžiagų vartojimo problemą, įbaugina visuomenę. Įbauginti žmonės renkasi tokius narkotinių medžiagų vartojimo problemas sprendimus, kurie yra nukreipti į šios problemos pasekmes, o ne į priežastis.

Straipsnyje aprašytas tyrimas naujas tuo, kad jis ne tik nagrinėja žiniasklaidos poveikį visuomenės nuomonei, bet ir paaiškina moralinės panikos procesą. Moralinės panikos dėl narkotikų tema Lietuvoje yra atlikta tik keletas tyrimų (Dobrynina 2008; Stumbrys 2011). Šie tyrimai remiasi teisės, sociologijos, kriminologijos, komunikacijos mokslų teorijomis ir sudaro prielaidas permąstyti narkotinių medžiagų kontrolės ir gydymo politiką Lietuvoje.

Literatūra

- Aleknavičienė, J. 2007. Korupcijos fenomeno konsolidavimo sąlygos, iš *Socialinės deviacijų problemos*. Vilnius: Eugrimas, 120–158.
- Ben-Yehuda, N.; Goode, E. 1994. Moral Panics: Culture, Politics, and Social Construction, *Palo Alto, Annual Review of Sociology* 20: 149–171 [žiūrėta 2012 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.so.20.080194.001053>
- Dobryninas, A. 2000. *Nepilnamečių justicija Lietuvos žiniasklaidoje*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras.
- Gavėnaitė, A. 2007. Deviantinės subkultūros, iš *Socialinės deviacijų problemos*, sud. Jolanta Aleknavičienė. Vilnius: Eugrimas, 120–158.
- Hawdon, E. J. 2001. The Role of Presidential Rhetoric in the Creation of a Moral Panic: Reagan, Bush, and the War on Drugs, *Deviant Behavior. An Interdisciplinary Journal* 22: 419–445 [žiūrėta 2012 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01639620152472813>
- Hunt, A. 1997. 'Moral Panic' and Moral Language in the Media, *The British Journal of Sociology* 48(4): 629–648 [žiūrėta 2012 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.2307/591600>
- Husak, D. N. 2003. Review: The Criminalization of Drug Use, *Sociological Forum* 18(3): 503–513 [žiūrėta 2012 m. kovo 13 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ingentaconnect.com/content/klu/sofo/2003/00000018/00000003/00471147>
- Young, J. 1971. *The Drug takers: the Social Meaning of Drug Use*. London: McGibbon and Kee.
- LRS, 2000. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, *Žin.*, 2000, Nr. 89–2741. Vilnius [žiūrėta 2010 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=363212
- NKD, 2009. *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje 2004 ir 2008 metais*. Vilnius [žiūrėta 2010 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: www.nkd.lt/bylos/dokumentai/leidiniai/narkotiku-paplitimas-2009-web.pdf
- NKD, 2010. *NKD prie LRV metinis pranešimas 2010*. Vilnius [žiūrėta 2010 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: http://www.nkd.lt/files/informacine_medzega/1-NKD_medziaga/1-metiniai_pranesimai/2010_metinis_pranesimas.pdf
- Vileikienė, E. 2007. Deviacijų teorijų istorija, iš *Socialinės deviacijų problemos*, sud. Jolanta Aleknavičienė. Vilnius: Eugrimas, 18–48.

MORAL PANIC ABOUT DRUGS IN THE NEWS PORTAL *DELFI.LT*

Daumantas Stumbrys

Sociological, criminological and communication science theories illuminated to the role of the mass media in deviance amplification process in the middle of the 20th century. British criminologist Stanley Cohen was among the first to draw attention to how the mass media is manipulating public fear of illicit drugs users. Another British criminologist Jock Young has developed a theoretical model which theoretically explains the connection between the public reaction to deviance and deviance amplification. This study is based on S. Cohen's moral panic and J. Young's deviance amplification theories. It is grounded in the analysis of data collected in qualitative content analysis of the readers' comments in the news portal *delfi.lt*. Qualitative content analysis highlighted two symptoms of the moral panic: illicit drugs users were conceived as 'folk devils' and villains; the illicit drugs problem was presented as that of irresistibly spreading disease.

Keywords: fear of drugs, illicit drugs, moral panic, mass media.

Įteikta 2012-01-02; priimta 2012-02-13